

Jegyzetek

A HATODIK LIPCSEI FILMFESZTIVÁL RÓL

A dokumentumfilmek létjogosultságát paradox módon — a sikerületlenek igazolják. Hiszen a jó, művészi, szuggesztív filmeknek — bármelyik műfajhoz tartozzanak is — nem kell cégér. De éppen az volt az idej lipcsei filmfesztivál egyik legmeglepőbb élménye, hogy még a gyengén sikerült, koncepció nélküli dokumentumfilmek legtöbbszörében is volt valami, ami miatt nem sajnáltuk rá az időt. (Ugyanez nem mondható el a rossz játékfilmekről.) Egy nyomorgó parasztcsalád Dél-Olaszországban, távoli, afrikai népi táncok, furcsa színek és művészi motívumok, barangolás Dánia országútjain, és München utcáin — mennyi megkapó, érdekes villanás, ami elárul valamit a nézőnek egy távoli országról, vagy annak népéről.

De — természetesen nem ezek a »negatív-pozitív« vonások voltak a legjellemzőbbek az idej lipcsei fesztiválra. A dokumentumfilm mennyiségi és minőségi eredményei tükröződtek számszerűen is: nagyobb részvétel (harminc ország), nagyobb érdeklődés és több művészi színvonalú film, mint az előző években.

A fesztiválon bemutatott filmek tematikája rendkívül változatos volt: hogyan végzi el az egyetemet, talál munkát, lel barátokat egy vak fiatalember... Bepillantás a munkaterápiával gyógyított elmebetegek világába. Egy zajos, zűrös, kedves, játékos nap a camping-táborban... Film Einsteinról, eredeti dokumentumok alapján... Film egy atléta-világbajnokról, egy londoni pályaudvarról, a tokiói olimpiára készülő sportolókról...

A fesztiválon bemutatott filmek azt bizonyították, hogy téma, forma, technika, művészet szoros, dialektikus összhangban vannak egymással; a világosan érthető, egy-egy mondatral elmondható (s nem keresett, absztrakt) témákat alkotók többnyire szuggesztív, művészi

eszközökkel fejezték ki. Ebbe a kategóriába sorolható a magyar díjnyertes »Cigányok« is, amely mind a hozzáértő művészek, mind a közönség körében éppen emberi mondanivalójával, művészi fotózásával és rendezésével aratott nagy sikert. Sajnos, a többi magyar film éppen az előbb említett veritékes, erőszakolt tematika miatt nem talált visszhangra.

Egy-egy ötlet a fesztivál több filmjében is visszatért: így például kedves témájuk a dokumentaristáknak: a vonat. Sínek, vagonok, mozdonyok, pályaudvar, emberek, akik jönnek a messzeségből és mennek a messzeségbe, kapcsolótáblák, szemafórok. Ám, bármilyen érdekesen, modernül és meghökkentően is fotózzák a síneket, fel-felvillanó fényeket, és száguldo vonatokat, gyorsan unalmassá válnak, ha öncélúak, nincs mondanivalójuk, és nincs mögöttük a dokumentumfilm lényege: az ember. Ezért tűnt üresnek és vontatottnak például »A nap másik fele« című magyar dokumentumfilm. Viszont az ennél kétszerte hosszabb, ugyancsak pályaudvartémájú angol »Terminus« után a sajnálkozás moraja futott végig a nézőtérén, boldogan néztük volna még egy órát. Ebben a filmben valóban benne volt az ember! Az alkotók olyan izgalmas közelségbe hozták a meglesett figurákat, hogy érdekelt bennünket további sorsuk is. Tudni szerettük volna, mi lesz a hiába várakozó lánnyal, a mamáját elvesztett, majd meglelt kislíúval, a sírva búcsúzó asszonyokkal, a gomblyukába rózsát tűző idősebb úrral... A film alkotói egyébként ötletesen, és sehol sem bántóan alkalmazzák a »rejtett kamerát«.

A másik gyakorta visszatérő téma: egy festő vagy szobrász életének, munkásságának bemutatása. Láttunk ilyet vagy egy tucatot, mindegyik messze elmarad Kollá-

nyi Ágoston hasonló témájú filmjei mögött.

Érdekes egy, a legkülönbözőbb filmekben is vissza-visszatérő, a mai, nyugati életformát szatirikusan kifejező motívum: az eszevesztetten száguldó autók. Aki járt nyugati nagyvárosokban, tapasztalta: az autóp probléma jellemző az egész életre. Az autó (vele együtt egyre több másfajta gép), amely ahelyett, hogy szolgálná — urává válik az embernek. Nincs parkolóhely, nem lehet megállni, nem lehet elindulni, nem lehet időben odaérni valahová. Chris Marker nagydíjas filmjének, a »Szép május«-nak utolsó, döbbenetes jelenetei a rémületesen, mulatságosan felgyorsított iramban száguldó, cikázó autók és emberek, az egész, szinte már megállíthatatlanul vágató város, akárcsak a dánok szellemes filmje, vagy az angolok, franciák kisfilmjei, mind ezt a problémát tükrözik: hová vezet a gépesítés; a gép uralja az embert, vagy az ember a gépet?

A lipcsei fesztiválon bemutatott dokumentumfilmek legtöbbször szerencsésen elmaradtak már a kommentátor-narrátorok, de helyettük megszólaltak maguk a szereplők: az emberek az életből. Nos, az ilyen megszólalások nem mindig a legszerencsésebbek, ha még oly kedvesek is a cinéma veríték híveinek. S főleg nemzetközi fesztiválon érezhető a hátrányuk. A fordítás miatt ugyanis elvesz az eredeti hang és szöveg fűszere, sava, borsá, bája, humora. Sőt, sokszor eredeti tartalma is. Nem is beszélve arról, hogy a nézőnek többnyire fogalma sincs már róla, ki beszél valójában, illetve kinek a szavait hallja a fordító szájából. Valószínű, hogy a »Cigányok« is még nagyobb sikert aratott volna, ha kevesebb benne a beszéd, illetve a lehetőség: az eredeti hangok fordítással való eltorzítására. Ugyanez volt a baj a »Szép május«-sal is. A filmben a képpel egyenlő (ha nem nagyobb) jelentősége van a szónak, s ez a tulajdonság, — nem feltétlenül dicséretes, Chris Marker beszélgetésünk során azt mondta:

— Szememre hányták, hogy ré-

gebbi filmjeimben túl sokat beszéllek magamról. Nos, a »Szép május«-ban csak másokat beszéltem. Munkatársaimmal majdnem ötletszerűen állítottuk meg az embereket, és kezdtünk velük beszélgetéseket. Soha nem alkalmaztam rejtett kamerát, én ezt illegális módszernek tartom...

Szerintem ezen lehet vitatkozni. Láttunk filmet, amely a rejtett kamera mellett, és olyat is, amelyik ellene szól. Attól függ, ki hogyan és mikor alkalmazza. A »Szép május« egyébként okkal-joggal nyerte el a zsüri nagydíját, még akkor is, ha itt-ott vontatottnak tűnik. Reálisan művészi, hiteles, vidám-szomorú képet ad Párizs 1962-es májusáról, amelynek háttérében ott van az 1962-es véres február, de Gaulle és tábornokai, az OAS ellen tüntető tömeg, az áldozatok temetésére kivonuló párizsiak, a boldogságon töprengő, fiatal lányok...

Merre vezet a dokumentumfilm útja? Világos, emberi témák, reális kifejező eszközök, minél kevesebb magyarázó szöveg irányába.

PONGRÁCZ ZSUZSA

Kép a csehszlovák »Riporter« című rövidfilmből

